

פסקי הלכות

גליון מ

הלכות ארבעת המינים

אתרוג

כיצד בודקים אתרוג?

מתחילים בחלק העליון. אם יש עלים, לא פוסל, רק חסר בהידור וביופי.

אלו דברים פוסלים באתרוג?

נקודה אחת שחורה או לבנה, אינה פוסלת, אלא אם כן על רוב האתרוג (וזה לא מצוי).

אולם אם יש נקודות שחורות או לבנות בשני מקומות, פסול, וזהו 'אתרוג מנומר'.¹

מנומר מגוון שהוא ממין האתרוג, כגון חלמון ביצה או אדום בהיר, כשר (חזו"ע עמ' רנח).

חזזית באתרוג [כמין אבעבועות ויש בה ממש, שמקומה ניכר במישוש שהוא גבוה מהאתרוג].² וכתבו הפוסקים בדור האחרון, שאין מצוי חזזית באתרוגים שבזמננו, בשני מקומות – פסול. במקום אחד, האתרוג כשר כל זמן שזה על מיעוט האתרוג.

אולם אם החזזית בחוטם האתרוג, פסול [וחוטם האתרוג, הוא המקום שמתחיל האתרוג להתקצר כלפי מעלה].³

וכן הדין בשאר שינוי מראה שבאתרוג, כגון נקודה שחורה או לבנה, בשני מקומות – פסול. במקום אחד, האתרוג כשר כל זמן שזה על מיעוט האתרוג. אולם בחוטם האתרוג, פסול.⁴

למעשה: אם יש נקודות שחורות, יקח צמר גפן רטוב, וינסה להסיר את הנקודה, אם יורדת הנקודה, אין פסול.

באיזור העוקץ, מצויות נקודות שחורות. וכתב בספר ארבעת המינים למהדרין עמ' קצט, שנקודות שחורות סמוך לעוקץ, שאינן נראות בשעה שתופס האתרוג, אין האתרוג נקרא מנומר, ואפילו ברוב היקף ואפילו כמה נקודות מסביב לעוקץ. ושם עמ' קפא כתב, נקודות שחורות סביב העוקץ אינן פוסלות כל שהעוקץ שקוע ובשר

¹ וכמבואר בש"ע (סי' תרמח ס"ז) אם הוא שחור או לבן במקום אחד, פוסל ברובו; בשנים או בשלושה מקומות, דינו כחזזית ליפסל אפילו במיעוטו.

² ש"ע (שם סי"ב).

³ ש"ע (שם ס"ט – סי"א).

⁴ ע"ש סעיפים יב, יג.

האתרוג יורד לצדדי העוקץ, והנקודות נמצאות בין בשר האתרוג לעוקץ, וגם אם נמצאות במושב האתרוג אינן פוסלות כיון שאינן נראות.

נקודות שחורות ע"ג העוקץ, אינן פוסלות (ספר ארבעת המינים למהדרין עמ' ר').

נקודה שחורה שעל גבי גלד של מקום הפיטם, שנפל בעודו על העץ, כשר (שם עמ' קצד).

לפעמים אפילו דברים שנראים עליהם, יכולים לרדת ע"י צמר גפן.

להזהר לא להוריד בצפרניים, אם משייף – מחסר מגוף הפרי, פסול לנטילת לולב ביום הראשון.

זכוכית מגדלת

דברים שצריך זכוכית מגדלת כדי לראותם, כתבו כמה פוסקים שאין פוסלים באתרוג. ומכל מקום נוהגים מורי ההוראה לבדוק ע"י זכוכית מגדלת, על מנת להתבונן בדברים הנראים לעין רגילה, ורק לא ברור מה הם.

לנקות אתרוג - עם צמר גפן רטוב [או מקל אזניים] ולהעביר בעדינות. יש להמנע מלנקות ע"י קיסם או מחט, כי יש להזהר מאד שלא להגיע למצב שמחסיר מגוף האתרוג.

בליטות באתרוג – אין זה חסרון, ובדרך כלל אתרוג שאין בו בליטות יפה יותר, ויש בזה מצות "הדר".

בכל מקרה של 'מכה' באתרוג, יש ממליצים לשטוף תיכף במים.

חסר

אתרוג חסר, פסול ביום הראשון (ש"ע סי' תרמח ס"ב). אולם בשאר הימים, כשר (סי' תרמט ס"ה).

נקב באתרוג תימני

יש להזהר באתרוג תימני שאין לו פיטם, שפעמים יש בראשו נקב המגיע עד חדרי הזרע, ואין ליטלו. וניכר הדבר על ידי שיכניס לחלל האתרוג מחט או שאר דבר דק, ויראה אם מגיע לחזרי הזרע (שו"ת אור לציון ח"ד פרק לה ס"א).

פסול משום הדר

אתרוגים הפסולים משום הדר, לש"ע כשרים בשאר הימים, ולרמ"א פסול (סי' תרמט ס"ה, וע"ש במשנ"ב ס"ק לח וס"ק מח).

אתרוג ירוק

אתרוג הירוק שדומה לעשבי השדה, פסול⁵, אא"כ חוזר למראה אתרוג כשמשהין אותו (ש"ע סי' תרמח סכ"א).

ומשמע שאם לא היה ירוק כ"כ, כשר, שמן הסתם נגמר פריו (משנ"ב ס"ק סד).

להצהיב את האתרוג – מניחים סמוך לתפוחים או לימונים, [וכתבו הפוסקים להקל להניח תפוחים סמוך לאתרוג בשבת על מנת להצהיבו, ואין לחוש משום צובע. חזו"ע]. אך האתרוג המיוחד למצוה - הוא עצמו מוקצה, ואסור לטלטלו, ולכן יטלו התפוחים ויניחו סמוך לאתרוג.

⁵ משום שבזה ניכר שלא נגמר הפרי עדיין (משנ"ב ס"ק סד).

בשנה שיום טוב ראשון של סוכות חל בשבת, כל האתרוגים כשרים לברכה, כיון שדעת מרן שפסול של מנומר הוא רק ביום הראשון. ואף שדעת הרמ"א להחמיר גם בשאר הימים, מכל מקום לא אמרין סב"ל, מאחר והמחלוקת במצוה ולא בברכה, והואיל ויש גם דעת מרן בשלחן ערוך, הכי נקטינן שמברכים על אתרוג כזה.

אתרוג תימני ללא פיתם

כתב הרמ"א בהגהתו בש"ע (סי' תרמח ס"ז): דוקא שניטלה, אבל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכן רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש).

ועפ"ז כתבו האחרונים להקל באתרוג תימני, שהפיתם נופל מוקדם.

איך בוחרים הדס כשר או מהודר?

בהדס יש לבדוק יותר משאר המינים, כי לא פשוט כלל למצוא הדס משולש כהלכה, וגם באריזות שנמכרות בהשגחת בד"ץ, פעמים שנופלים כמה עלים בתוך האריזה ובקשירת הלולב וכו', ועד זמן הנענוע בחג ההדס עלול להיפסל.

ורבים מדקדקים באתרוג, ומזלזלים בבדיקת ההדס, ובאמת בד"כ באתרוג הוא כשר.

הפוסל בהדס

א. הדס משולש

למצוה, צריך להקפיד שכל שיעור אורך ההדס, יהיו העלים משולשים. אך אין זה מעכב, ומן הדין צריך שרוב ההדס יהיה משולש (ש"ע סי' תרמו ס"ג). והטעם, משום שרובו ככולו (משנ"ב ס"ק יח).

הדס שלכל ארכו היו שלשה עלים בכל קו (שורה), ונשר עלה אחד מכל קו ברוב שיעור אורך ההדס, נחלקו הראשונים, יש מכשירים מטעם רובו ככולו, ויש פוסלים משום שבאופן זה לא נקרא עבות כלל.

ובמשנה ברורה שם (ס"ק יח) ובחזון עובדיה (עמ' שיא) כתבו להקל במקום הדחק.

[ומכל מקום אין לברך, מטעם ספק ברכות להקל, וכמו שהעירו בהערות "איש מצליח"].

אך במציאות בזמננו בדרך כלל אין שעת הדחק, ולכן יש ליטול הדסים אחרים.

גדר הדס משולש

כתב מרן בש"ע (סי' תרמו ס"ג): ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו; כגון שלשה עלין או יותר, בגבעול אחד; אבל אם היו שני העלים בשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם, אין זה עבות אבל נקרא: הדס שוטה. וכתב הרמ"א, ופסול אפי' בשעת הדחק⁶.

⁶ בארצות האשכנזים היה מנהג להקל בזה, וכתב הרמ"א בהגהתו בש"ע: איכא מאן דאמר בגמרא דכשר; וע"כ נוהגין באלו המדינות לכתחלה לצאת באלו ההדסים המובאים ואין ג' עלין בגבעול אחד; ויש מי שכתב דהדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, והואיל והם שנים על גב שנים ואין כהדס שוטה המוזכר בגמרא; ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם.

אולם מרן בבית יוסף כתב שאין להם על מה לסמוך. ובזמננו שמצויים הדסים משולשים, בודאי שאף לאשכנזים יש ליטול הדס משולש.

ובמציאות לא תמיד מוצאים ששלושת העלים יוצאים משורש אחד בדיוק, וחדש החזון איש שא"צ שכל שורשי שלושת העלים יוצאים בשוה ממש, אלא אפילו מקצת שרשי העלים נפגשים זה עם זה בקו שוה, כשר⁷.

א. **הדס שנקטם ראשו – בש"ע (ס"א) כתב**, הדס שנקטם ראשו, כשר. ולקמן (ס"י) כתב הש"ע בסתם להקל, ויש פוסלים. וכתב הרמ"א, וטוב להחמיר במקום שאפשר בהדס אחר.

הקטימה הפוסלת היא דווקא בעץ ולא בעלים (רמ"א שם), ולפיכך, אף אם נשרו העלים בראש ההדס ונשאר ראש העץ ערום, ההדס כשר, ובלבד שנשאר ברוב שיעורו עבות (בכל קן שלושה עלים).

ב. **הדס שהתייבש**

שיעור היבשות, רק אם הלבנו פניהם, פסול (ש"ע סי' תרמו ס"ז). אבל אם נשאר בראש כל בד, קן אחד ובו שלשה עלים לחים, כשר, ואפילו אם יבשו רוב עליו (ש"ע שם סעיף ח').

כל ההדסים הנמכרים כיום, אינם יבשים, רק במהלך ימי החג עלול להתייבש, אבל בדרך כלל אינם מתייבשים כל כך שהלבנו פניהם ופסולים. ומכל מקום משום נוי, ראוי להחליף.

ג. **שיעור ההדס**, י"א שלשה טפחים, ולפ"ז לחזון איש הוא כ- 30 ס"מ, ולהגרא"ח נאה הוא 24 ס"מ (ויש דעות שהטפח הוא 7.6 ס"מ, ולפ"ז שלשה טפחים הוא 22.8 ס"מ).

אורך ההדס, מינימום - יש למדוד את הענף, ולא את העלים. לדוגמא, אם עלי ההדס עולים למעלה מהענף, מודדים עד גובה הענף, ולא מתחשבים בכך שיש עלים גבוהים יותר. (לכן יתכן מצב שנראה לעינים שיש שיעור בהדס, אך באמת ההדס פסול כי אין העלים נחשבים לשיעור).

אין שיעור מכסימום בהדס, אך צריך ששדרת הלולב תהיה גבוהה לפחות בשיעור טפח מההדס והערבות. ולכן אם לוקחים הדס גבוה, יש לקחת גם לולב גבוה, על מנת שבוודאות יהיה ביניהם הפרש של טפח.

[לדברי מומחים, ענפי ההדס מתחילים את צמיחתם כשהם אינם משולשים, ורק ענפים ארוכים וחזקים מספיקים לעבור את שלבי ההתמיינות ולהגיע לשילוש בחלקם העליון].

ערבה

ערבה שנקטם ראשה או נשרו עליה

ערבה שנקטם ראשה – פסולה. ולכן מחפשים ערבה עם ליבלוב, כי הליבלוב מוכיח שלא נקטם ראש הערבה.

אולם אין הידור לקחת ערבה עם ליבלוב, ואם יודע על ערבה שלא נקטם ראשה מעולם, היא שווה לערבה עם ליבלוב.

⁷ וכ"כ בחזו"ע (סוכות עמ' שג).

הביאו בשם הגרש"ז אורבך שאין צריך לבדוק ההדס בעיון רב, ויש שנשאו ונתנו בזה שהכל לפי טביעות עין, ואכמ"ל.

נשרו רוב עליה – פסולה, וצריך להזהר מאד בדבר זה, שכן לפעמים נושרים העלים על ידי תחיבתן לתוך הלולב או על ידי נענוע.

לולב

יש מהדרים שהלולב יהיה ישר מאד,

ובאמת בש"ע (סי' תרמה ס"ח) מבואר שכשר, וז"ל: לולב שהוא עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרת, פסול; וכן אם נעקם לאחד מצדדיו, פסול; אבל אם נעקם לאחוריו, כשר, שזו היא ברייתו.

ומבואר שאם הלולב ישר, כשר, ואין צורך שיהיה ישר מאד.

ומ"מ יש נוי ללולב, שיהיה ישר.

[וכתב בשו"ת אור לציון (ח"ד פרק לב ס"ה): יש הידור לקחת לולב שנראה לעין ישר לגמרי ואז נחשב הלולב מהודר. אך די בזה שנראה לעין מיד כשמעמידו מולו ישר לגמרי, כדי שיחשב מהודר. אך אין תוספת הידור לבדוק אותו בכל מיני אופנים ובכל מיני מבטים, וכגון להעמידו מאוזן מול העין, או למודדו בפלס וכדומה. ואין לולב בעולם שיהיה ישר לגמרי במדידות מדויקות ביותר].

לולב סגור

האשכנזים מחמירים לבדוק שלא נפתח העלה האמצעי שבלולב, כי הרמ"א חשש שבכה"ג הלולב פסול, ולש"ע כשר.

וזה לשון מרן בש"ע (סי' תרמה ס"ג): בריית עליו של לולב כך היא: כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עליו הוא הנקרא תיומת; נחלקה התיומת (ברוב העליון) (טור וב"י), פסולה; היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תיומת, או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עליו, פסול.

והרמ"א כתב, יש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול; והכי נוהגין. מיהו **לכתחלה, מצוה מן המובחר, נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל** כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת; ואם אותו העלה אינו כפול מתחלת ברייתו, פסול (כל בו).

ומבואר שמרן פסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם ש"נחלקה התיומת" שפסול, זה דוקא ברוב העליון וברוב כל עלה ועלה, אבל אם נפתח העלה האמצעי בלבד, כשר.

והרמ"א החמיר אפילו אם נפתח רק העלה האמצעי. וע"ש במשנ"ב.

ועכ"פ אף הרמ"א כתב שמצוה מן המובחר ליטול לולב לשא נפתח כלל.

ולכן מנהג הספרדים ליטול לולב סגור, עי' מאמר מרדכי.

ומנהג האשכנזים לפתוח הלולב, יש משום שרוצים לבדוק אם התיומת פתוחה, ויש שרוצים לבדוק אם התיומת כפולה, ויש שפותחים על מנת לכסס בלולב בשעת הנענועים.

ויש להזהיר שבשעת הקניה לא יפתחו לולבים סגורים במקום שיאן בעל החנות מסכים, מפני שחושש להורדת ערכו של הלולב.

נערך בחסד ה' ע"י ע"ה יצחק מאזוז ס"ט

מח"ס שו"ת חקרי הלכה ופסקי הלכות ג"ח

תשרי תשפ"ז

הערות והארות יתקבלו בברכה 052-7108693 או בדוא"ל בבית ההוראה a0733718074@gmail.com